

Sociologie vědění

Markéta Košatková

Sociologie vědění

- jako reakce na proaktivitu sociálního prostředí
- zakladatel: Max Scheler, Karl Mannheim (1893 - 1947)
- zákl. kniha Sociální konstrukce reality (1999)
- stejně jako lidé jsou podmíněny myšlenky, systém myšlení a jednání v něm
- kriticky zhodnocuje legitimizaci sociální situace
- myšlení v epistémé (Foucault), paradigmatu

- Sociologie vědění klade otázky:
 - Kdo to říká?*
 - Za jakých okolností?*
 - Co plyne pro ty, kdo to říkají?*
 - Jaké funkce tyto ideje, myšlenky mají?*

K. Marx - podmíněnost vědění, vztah mezi sociálním (třídním) postavením jedince a formováním jeho vědění v zajetí tohoto postavení
Nietzsche - vědění se musí zjednodušit v závislosti na potřebě oslovit masy
G. H. Mead - funkce řeči v sociálním jednání (v diskurzu)
Max Weber - sebereflexe badatele, ideální typy (objektivita sociálněvědeckého poznání)

Sociologie vědění

- s věděním se nakládá jako se sociálním produktem
- myšlení slouží k ospravedlnění určité sociální situace (ideologie)
- myšlení jako produkt historické, společenské a geopolitické situace, ve které se myslící jedinec nachází (epistémé)
- nezkoumá pouze ideologie, ale společenskou podmíněnost celé sféry lidského myšlení (jiné vnímání prostoru a času u vazala a moderního člověka, jiné chápání lásky/morálky v antickém Řecku, v křesťanství a v současnosti...)
- myslící subjekt není izolovanou jednotkou, ale aktérem sociální konstrukce
- *Sociologie vědění neodděluje myšlení od jednání!*

Mannheim

- *Ideologie a Utopie*
- Myšlení není procesem s universálními základy, naopak je formováno identitou skupiny (třídy)
- upozorňuje, že čím strnulější je společnost, tím rigidněji a dogmatictěji její příslušníci myslí (kacíř = reprezentat jiného druhu myšlení)
- vládnoucí vrstvy = monopol na pravdu
- demokracie, emancipace = uznání subjektivní a společenské podmíněnosti

K. Mannheim

Ideologie

- systém idejí, který vykládá svět tak, aby podpořil zájem určitých skupin, pro to používá určitou symboliku
- Mannheim – každá ideologie je vedena snahou o ovládnutí skutečnosti, nikoli o její poznání
- Funkcionální přístup k ideologii– nezkoumá pravdivost ideologie, ale její funkci a to jak tuto funkci naplňuje
- od ideologie se lze osvobodit pouze převzetím jiné ideologie
- hlavní funkcí je LEGITIMIZACE - interpretuje sociální realitu v duchu toho, aby ospravedlnila to, co skupina dělá
- (komunismus, nacismus, ruská propaganda, mediální masáž...)
- sociologie vědění se snaží rozlišovat a izolovat od sebe různé způsoby myšlení a jednání a přiřadí je k odpovídajícím skupinám

Big Brother is the Party in its public manifestation

Udržování společenského řádu

- souvisí s procesy **institucionalizace**
- každá opakovaná činnost nabádá člověka k **habitualizaci** - opakování vede ke konstituci vzorců, z nichž ritualizací vznikají **typizace**

Institucionalizace

- přechází ji **habitualizace** - činnost je ustálena jako vzorec, v budoucnu může být vyvolána stejným způsobem, oslabuje jedince od bližene všech dalších možností.
- předešl staršími vzorec lidského chování
- **Objektivita** - instituce existují nezávisle na jedincích, kteří je záleží. Objektivita světa nastává je objektivita, kterou vnímá a vytváří člověk
- **Legitimace** dává instituci objektivně dostupnou a subjektivně věrohodnou.

Institucionalizace

- předchází jí **habitualizace** - (činnost je ustálena jako vzorec, v budoucnu může být vykonávána stejným způsobem), osvobozuje jedince od břemene všech dalších možností
- předem stanovují vzorce lidského chování
- **Objektivnost**- instituce existují nezávisle na jedincích, kteří je ztělesňují. Objektivita světa institucí je objektivitou, kterou stvořil a vymyslel člověk
- **Legitimizace** dělá instituci objektivně dostupnou a subjektivně věrohodnou.

Institucionální řád

- si vytváří odpovídající zastřešení legitimizací, kterou se nová generace učí
- děti se musejí „učit, jak se mají chovat“ a když to umějí, musejí „být drženy v patřičných mezích“.
- instituce diktují role, které mají být sehrávány (řídí naše chování)
- vybočení z institucionalizovaného řádu může být označeno za morální pokles, duševní chorobu nebo jen za nevědomost
- programuje tak hranice, v nichž externalizace vytváří objektivní svět
- vědění je v průběhu socializace vštěpováno jako objektivní pravda a tím je internalizováno jako subjektivní realita
- Tato realita má pak schopnost jedince utvářet!!!

Sedimentace a tradice

- **Vědomí** – uchovává část lidských zkušeností - zkušenosti jsou sedimentovány = ve vzpomínkách tvoří zřetelné a zapamatováníhodné entity.
- Intersubjektivní sedimentace- zkušenosti společně žijících jedinců jsou začleněny do společného souboru vědomí
- Pro předávání zkušeností – nutný **jazykový systém**

- jsme v zajetí kategorií - "žena", "muslim", "anarchista"
- teorie rolí - sociální místo je utvářeno očekáváními ostatních
- "svobodná matka" "manažerka" "důchodce"
- role mají vnitřní - internalizující aspekt, ztotožnění
- identita (považujeme za svou), ale ROLE je sociálně determinována
- pozor na vliv předsudků na sebepojetí člověka

„Profesor po svém jmenování se cítí být moudrým. Kazatel po určité době začne věřit tomu, o čem káže. Voják objeví v srdci bojové nadšení, když navlékne uniformu.“ (Berger, 2003, s. 102)

- systém stratifikace společnosti - určuje pozice nadřazenosti, moci, prestiže či vymístění

Sociologie vědění a sociální pedagogika?

- možnost přeformulování objektivit ze strnulé danosti do dynamické podmíněnosti
- snaha o poznání musí být následována reflexí, neustálým promýšlením jednotlivých prvků společenské reality (diskuze)

P. Bourdieu

- Posstrukturalista

- **Sociální pole**

- ❖ neustálý symbolický boj o pozici – *teorie jednání*
- ❖ vlastní systém distribuce kapitálů

- Na čem je závislá pozice aktéra v sociálním poli?
 - vlastnictví **kapitálů** (*kulturní*, *ekonomický*, *sociální*, *symbolický = uznání*)
- *kapitál* – vtělený, objektivizovaný, institucionalizovaný

Aktuálně zkoumaná témata:

1. rovnost vzdělávacích příležitostí

sociální
stratifikace

sociální
mobilita

reprodukce
vzdělávacích
nerovností

Náš vzdělávací systém

"Pokud budete soudit rybu podle její schopnosti šplhat na strom, tak bude celý život věřit tomu, že je hloupá." - Albert Einstein

Katrňák, T. Odsouzení k manuální práci: Vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině. Praha: SLON, 2004.

Literatura pro samostudium

- Bauman, Zygmunt. 1996. Myslet sociologicky. Praha: SLON.
- Berger, Peter, L. 2003. Pozvání do sociologie. Barrister & Principal.
- Berger & Luckman. 1999. Sociální konstrukce reality.
- Keller, Jan. 1997. Úvod do sociologie. Praha: SLON.
- Giddens, Anthony. 1999. Sociologie. Praha: Argo
- Disman, Miroslav. 2000. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum.
- Jandourek, Jan. 2003. Úvod do sociologie. Praha: Portál.
- Keller, Jan. 2004. Dějiny klasické sociologie. Praha: SLON.